

uit het *Generalkommissariat für Finanz und Wirtschaft* gelicht en aan Schmidts *Generalkommissariat z.b.V.* toegevoegd.

Deze *Hauptabteilung* (eerst heette hij *Geschäftsgruppe*) *Soziale Verwaltung* had eind '41 een nieuwe leider gekregen in de persoon van het hoofd van het *Landesarbeitsamt* in Pommeren, dr. H. Boening, opvolger van R. Jakob. Jakob had nauw samengewerkt met het departement van sociale zaken, speciaal met ir. R. A. Verwey die in de zomer van '40 benoemd was tot waarnemend secretaris-generaal; Boening zette die samenwerking voort. Zij was vooral mogelijk doordat Jakob en Boening wensten dat Nederlandse werklozen in Duitsland tewerkgesteld zouden worden en doordat Verwey en zijn hoofdamtbanen bereid waren, hun die werklozen te verschaffen. Verwey en die hoofdamtbanen zagen voor het probleem der werkloosheid nu eenmaal geen andere oplossing. Zij lieten werklozen voor werk in Duitsland oproepen en bepaalden dat wie dat werk weigerde, voortaan geen steun meer zou ontvangen. In ons vorige deel wezen wij er al op dat tot september '40 een groot deel, vermoedelijk ca. 30% van die onder dwang uitgezonden werklozen eigenmachtig naar Nederland teruggekeerd was. Verwey had die z.g. contractbrekers met hun gezinnen door intrekking van de distributiebescheiden aan het gevaar van verhogering willen blootstellen, maar daar hadden zijn collega's-secretarissen-generaal een stokje voor gestoken. Het werd regel dat die 'contractbrekers' steun bleven ontvangen, zij het hoofdzakelijk steun in natura – ook de Duitsers en met name hun politie-instanties (in Duitsland het *Reichssicherheitshauptamt*, in Nederland Rauter), waren er tegen dat men die 'contractbrekers' met dwang naar Duitsland zou terugsturen.

In mei '41 werkten in Duitsland bijna honderdtwintigduizend Nederlandse arbeiders. Bovendien hadden enkele tienduizenden vrijwilligers arbeid in België en Frankrijk aanvaard, hoofdzakelijk voor de *Wehrmacht*. Kort voor de benoeming van Sauckel, in februari '42, was het aantal Nederlandse arbeiders in Frankrijk, één-en-twintigduizend in mei '41, tot negenen-twintigduizend gestegen en het aantal in Duitsland geplaatsten, hoofdzakelijk ex-werklozen,¹ tot honderdvijf-en-zestigduizend; bij die laatste groep moet men eigenlijk ook nog de grensarbeiders optellen: twee-en-zeventigduizend, tegen vierduizend in juni '40. Die grensarbeiders evenwel, die als regel 's avonds weer naar huis terugkeerden, beschouwden zichzelf veel minder als slachtoffers van de arbeidsinzet dan de honderdvijf-en-zestigduizend die hun woonplaats en hun gezin hadden moeten verlaten om

¹ Het gewestelijk arbeidsbureau Rotterdam stuurde in '41 9500 arbeiders naar Duitsland; onder hen bevonden zich 8165 personen die gratis een paspoort kregen – dat zullen wel hoofdzakelijk werklozen geweest zijn.